

A PÁLINKAFŐZÉS KEZDETEI VÁSÁRHELYEN

A törkölyt szerették a legjobban

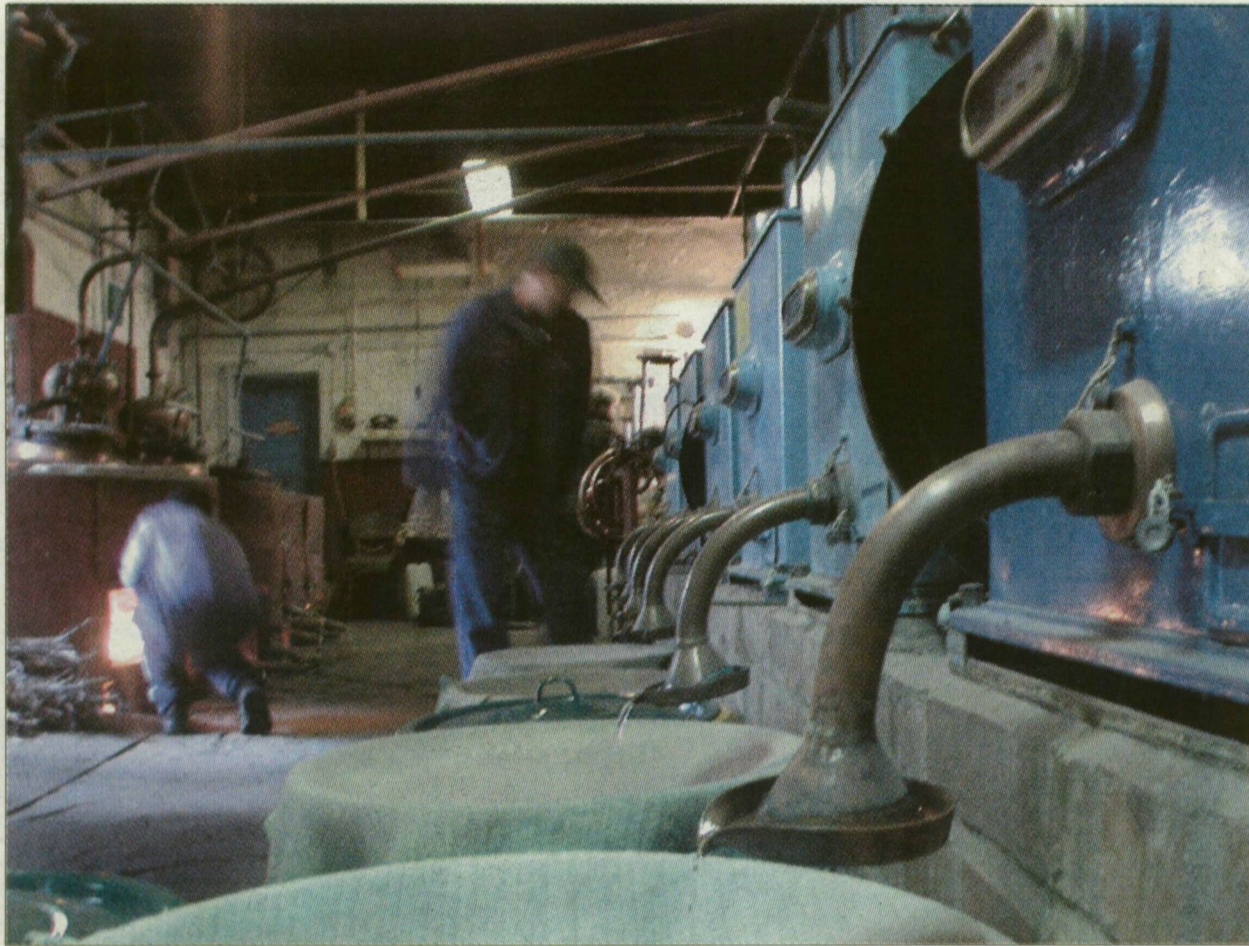
Víz helyett bort, sört és egyre több, főleg a borsepréből főzött pálinkát ittak a vásárhelyiek már a török kor után. A pálinkafőzés fellendülése és a rövidital fogyasztása erősítette egymást. Utóbb azonban inkább a fogyasztás vált meghatározóvá.

Nem panaszkodhattak az egykori vásárhelyiek, hiszen nem sokkal a török kor követően a háborúk miatt teljesen elnéptelenedett városba vissza- és betelepülők is folytathatták a korábbi gyakorlatot: víz helyett nyugodtan fogyaszthatták a bort. A kor szak higiénés körülményei miatt ugyanis a Tisza vizét és az ásott kutakét sem nagyon itták, ellenben a gyenge bort még a kisgyerekeknek is adták. Attól ugyanis senki sem betegedett meg. Az, hogy a pálinkafogyasztás felívelése ténylegesen a rövidital élvezeti értéke vagy annak elementáris hatása miatt következett-e be, manapság már nem tudható.

Egyforintos üstadó

1722-ben jutott hivatalosan is csongrád-vásárhelyi birtokához gróf Károlyi Sándor, aki – mint *Herczeg Mihálynak* a vásárhelyi pálinkafőzés kezdeteit taglaló tanulmányában olvasható – évtizedeken át megelégedett azzal, hogy a vásárhelyiek egy összegben váltották meg földesúri terheiket, ám a pálinkaeladás után járó jövedelemre mégis szemet vetett. Elrendelte, hogy azt ezentúl csak tőle vásárolhatják meg.

Az egykori borbíró-elszámolás szerint 1726 nyarán borból 4179, sörből 66, míg pálinkából 512 forint folyt be. A gróf a következő esztendőől kezdve mindenkinek megengedte, hogy saját fogyasztásra és a saját törkölyéből szüret és február között pálinkát főzzön. A gróf fizetését ezt nem jószívűségből tette, hiszen minden pálinkafőző üst után egy forint adót kért. Aki árulni kezdte saját főzését, annak büntetés is járt. Így például Dénes Ferencnére 5 forintot szabtak ki, de

Mára csak a technológia finomodott

FOTÓ: TÉSIK ATTILA

volt, akitől a főzőüstjét is elkobozták. A pálinkafőző üst adója is a duplájára emelkedett, ennek ellenére 1766-ban már 39, míg 1814-ben 240 működött. A pálinkaivás elterjedésének okait még senki sem vizsgálta, így nem lehet tudni, hogy a büfelejtő karrierjét gyors, nem ritkán szó szerint letaglózó hatása, vagy a korabeli borok gyenge minőség generalálta. Az sem biztos, hogy mindez összefüggésben áll a szőlőtermesztés elterjedésével.

Tilos volt feketén főzni

A fekete pálinkafőzés megakadályozására a kazánok tetejét és a részcsöveket hamarosan uradalmi őrzésre kellett átadni, s csak a főzési idenyre osztották ki újra. Aki nem szerette főzni, csak inni, az is vehetett ma-

gának a pálinka csapszéken, mely a város kezelésében állt. 1741-ben a kocsmárosi teendők ellátásával például Csorba Mihályt bízták meg.

Állami monopólium lett

A pálinkafőzési gyakorlatot alaposan megváltoztatta, hogy 1792–95 között a Szarvas vendéglő közelében megépítették a nagy prés- és pálinkaházat. (Ebben az épületben ma a Liszt Ferenc Ének-zenei Általános Iskola működik.) Itt annak idején már három, egyenként ötakós rész-üstben is főzték a törkölypálinkát. Mégpedig abból a seprős bordézmából, melyből évente átlagban 154 ezer liternyit kaptak a Károlyiak. A nagyüzemi grófi pálinkafőzés – Herczeg Mihály kutatási szerint – csak

1858-ra szűnt meg, részint mert az eszközök tönkrementek, részint mert a város akkor kötött örökösöltséget a Károlyi családdal. Persze a grófi birtokon termelt fölös gabonából főzött sör mellett is készült pálinka. A mai Serház térnek is nevet adó hatalmas serházban 10 akós rézkazánban főtt a pálinka, gabonából, szilvából és törkölyből. Ez utóbbiból készült a legtöbb. A grófi uradalom 1827-ben haszonbérbe adta a pálinkafőzést, majd 1873-ban 430 ezer forintért a megalakult törvényhatósági jogú városnak valamennyi megmaradt uradalmi épületét és földesúri jogát eladta, köztük a pálinkafőzést is. 1885-ben azonban véget ért a város pálinkafőzési joga, ekkor ugyanis állami monopóliummá vált.

KOROM ANDRÁS

PODMANICZKY SZILÁRD

Anyák napalmja

Egy kislány indul, hogy a városban lemezt vásároljon, de maga sem gondolná, míg célját eléri, micsoda kalandok várják...

Megpróbáltam benézni a fickó kapucniájára, vajon milyen arcot rejt a sötétség, de a szakáll tövéig tovább nem jutottam, mintha nem is lenne arca, csak árnyéka.

A bicikli csomagtartójáról vastag kötelet oldozott le, a végét a derekára kötötte, s a fa törzséhez illesztett kötőbökön fölmászott az első vastag gallyakig, kezéből ki nem engedte volna a kaszát, majd biztosan haladt tovább a kabát, és a továbbra is mozdulatlan galamb felé.

Webb ekkor emelte fel először a fejét, nyilván az ágak ropogása zavarta meg félálomban. Kérdőn nézett rám, aztán a kabátja felé igyekvő esőköpenyes alakra. Hosszan hunyorítottam, ajkamat is beprésemtem, csak csendben, minden rendben.

A férfi rövid mozdulattal elkapta a kabát farkát, majd az ágak közt a földre pottyantotta. Webb megmozdult, de visszaintettem.

A férfinak ekkor mintha kétféle nyúlra nyúlna a keze az ágak között, egy szempillantás alatt elkapta a szegény gerlicét; az egyet nyikkant és már vége is volt. A mozdulat nagy szakértelemről árulkodott. A galambot a kabát légi útján hajította a föld felé.

Nekem se kellett több, elkialítottam magam: „Gyerünk, Webb!”

Webb úgy föl pattant, mintha szuper rugalmas humuszon ücsörögne, s mindketten elkaptuk a férfi derekára kötött kötél végét, amely oly hosszú volt, hogy bőven leért a földre.

A csukja egy pillanatra hátra nézett azzal a benne foglalt sötét lyukkal, de másra már nem maradt ideje, lerántottuk.

Hadd ne részletezzem, hogyan ért földet, s ebben milyen szerepet játszott az elengedhetetlen kasza, de a lényeg az, hogy ilyen csúnya látványban még soha nem volt részem.

A város forgalma megélenkült körülöttünk, de nagy szerencsénkre a legtöbben még félálomban bandukoltak, az autózézők pedig el voltak foglalva a különböző váltók és gombok kapcsolásával, a kormányzással, a benzinnel, a vízhőmérséklet és a sebességet mutató műszerek figyelésével.

Webb azonnal begyújtotta a kabátot és az élettelen vadgalambot, s láttam a szemében, hol hálát, hol teljes zavarodottságot érez.

Egy tőlünk pár méterre fölhalmozott levélkupacra mutattam, Webb azonnal vette a lapot.

Az esőköpenyes fickóra rátettük a biciklijét, majd vastagon bevontuk száraz falevéllal, hogy senkinek ne tűnjön föl. A kasza hegyét Webb elhajlította. Olyan magasan állt ki a levélhalom alól, hogy nem bírtuk volna betemetni. Az efféle apróságok pedig könnyen szemet szúrhatnak a járőröknek.

„Akár a fiam is lehetné!” mondta Webb elérzékenyülve, majd elgondolkodott, melynek az lett a végeredménye, hogy meghívott hozzájuk ebédre.

Galambleves megint, gondoltam, majd udvariasan visszautasítottam a meghívást, már csak azért is, mert nem akartam túl soká kisélekedni a lemezt vásárlással, könnyen elkapkodják, ha nem vagyok résen. „Szeretnék ma az első vevő lenni”, magyaráztam, majd búcsút intettem Webbnek.

De alig hogy elindultam, Webb utánam szólt.

„Nézd!”, mondta, és a szélörvénnyel kavart levélhalomra mutatott.

A szélörvény előbb lassan járta körbe a halmot, mint mikor kan kutya szagolja a nőstény punciját minden oldalról, biztos akar benne lenni, mert ő is tudja, a legmegalázóbb és leghitványabb trükk az, amelyben mirigyfantomra kell ugrania.

A forgószél egyre erősödött, és egyre szélesebb körben terítette szét a levélfüggönyt, s mire a levelek lenyugodtak, a szél elszállt. A napfény simán üszött be a levelek közé, ekkor vettük észre, a köpenyes férfinak nyoma veszett.

Webb láthatóan örült a tökéletes gyilkosság látszatának, amit vagy lidéres álomként efelejt egy idő után, vagy ha nem bánik olyannyira kesztyűs kézzel a kottával, tán még inspirációs forrásnak is használhatja.

„Ég veled, Webb!”, intettem a mosolygós férfi felé, aki meg volt győződve arról, hogy az ő lemezeit is árulják abban a boltban, ahová mindenkifőltt igyekszem.

A napkorong begyorsult, egyre magasabba hágott az égen, csendes szellők motoszkáltak az arcomon, miközben rátalálva a jól ismert útvonalra, a lemezbolt felé gyalogoltam. Fejemen az elmúlt időgyelegg furcsa zümmögése hallatszott, mint mikor kihúzzák a magnó dugóját a bekapcsolt erősítőből.

Lépteim ütemesen kopogtak az utakövön, ritmusát átvette körülöttem minden. Pattogtak és kattogtak a házfalak, a fák bordázott oldalai, az ablaküvegek ritmust pattantak a lépteimmel, s ez zengett

vissza a fűszálakról is, mikor csak próbaképpen egy pillanatra megálltam. De hát mi ez?

A lépteim zaja továbbra sem ült el, verődött az mindenhonnan, még a mellkasomból is. Ez ám a furcsa érzés: menni úgy, hogy nem menni.

Szándékaim immár nyíltak voltak, csak pár utcányira a lemezbolt. S most még egy utolsó erőpróba, ezúttal a hallásom kerül górcső alá. De tévedtem. Benyúltam kertésznapdrágom mellő zsebembe, és igen lapos kis szerkentyűt találtam ott, mely erős drótozattal volt a nyakamba fogatva. Rajta digitális számlap, visszafelé pörgő vörös számsorral. Hirtelen minden világossá vált, meggyőződéssel állíthatom, hogy a múltban varrták a nyakamba.

Nem tudtam rendesen a szemem elé emelni, de mintha három perc és egynéhány másodpercet mutatott volna. Próbáltam kitépni a nyakamból, de nem engedte a vastag drótfonál, ráadásul, mintha a saját fejemet akarnám letépni.

„3 perc, 24 másodperc.”

„3 perc, 23 másodperc.”

„3 perc, 22 másodperc.”

„3 perc, 21 másodperc.”

„3 perc, 20 másodperc.”

Mékkü nagy fájdalommal borult rám: az én időm lejárt!

Alig három perc, és ha nem találom meg a lemezboltot, végem van. Futásnak eredtem, s a hajnali jó kedvem és fizikai erőnlétem csúcsmagassága már koránt sem tűnt olyan egyértelműnek.

Mikor egy kereszteződésben átugrottam a csikorogva fékező autómobil motorháztetejét, földre érkeztemkor újból megszólalt fejemben a hang: „Fuss csak, marha, amíg még futhatsz! Rohansz csak örökké, de nem haladsz egyről a kettőre. Esélyed 0. Te magad is egy nagy 0 vagy. Futottak még... Szervusz, cserebogár, te vagy a nagy, az igazi hurkaltöltő.”

Bántott ez a véres hangzavar, de szerencsére nem tartott sokáig. Már láttam az utca végén a főteret, ahol balra kanyarodva a bolt elé vettem magam.

A fejem fölött galambok csapkodták egymást a csőrükkel, egész csomónyi tollat kiszakítva a másikból. Egy billentéssel a táblára néztem, még két perc fölött vagyok, nyugtattam magam, s ahogy visszaneztem le a földre, már ugranom is kellett egy nyitott kábelalagútból kimászó férfi csak nyaktól látható, de dermedten figyelő feje fölött.

Kolumbusszal jött a vérhaj

Régi olasz temetők vizsgálata újabb bizonyítékkal szolgált arra az eddig is valószínűnek tartott elképzelésre, mely szerint a szifilisz és a kőszvény már jóval Kolumbusz érkezése előtt tombolt Amerikában, európai megjelenésük pedig a felfedező és hajósai visszatértehez köthető.

MUNKATÁRSUNKTÓL

A kutatók Olaszország különböző területein 688 csontvázat vizsgáltak meg, melyek között volt bronzkori és az 1485–86-os pestisjárványból származó is. A maradványok vizsgálatok a reuma, a kőszvény és a szifilisz okozta csontelváltozások nyomait keresték. A kutatás eredményei szerint egyre valószínűbb, hogy a szifilisz – más néven vérhaj – Kolumbusz tengerészei „szedték össze” az Újvilágban, és ők hurcolták be a kórt Európába.

– Kolumbusz kora előtt Itália teljesen szűz volt ebből a szempontból. Sem a reumatikus ízületi gyulladás, sem a szifilisz nem létezett ekkoriban, ami megerősíti azt a feltételezést, hogy ezek a nyavalyák bizony Amerikából erednek – mondta a kutatást vezető *Bruce Rothschild*, az ohioi artritiszközpont paleopatológusa a *Discovery News*-nak.

Az itáliai csontvázak vizsgálata cáfolja továbbá azt az elméletet, mely szerint a Római Birodalom bukása tömeges ólommérgezéssel hozható összefüggésbe. Mikor a kutatók a vizsgálatot csak a római kori maradványokra szűkítették, a 439 csontváz között mindössze két kőszvényest találtak. Mivel a kőszvényt ólommérgezés okozta, arra lehet következtetni, hogy ez a betegség ebben az időben ismeretlen volt Itáliában.

Ruggero Marino történész viszont, aki több, Kolumbuszról szóló könyvet is írt, azt állítja: semmilyen történelmi bizonyíték nem támasztja alá, hogy a vérhaj a felfedező és hajósai hurcolták volna be Európába.

– Nem hinném, hogy ez volna a helyes magyarázat. A felfedező csontjainak alapos vizsgálata sok információval szolgálhat erről a témáról is – mondta a történész.